

SPEELNATUUR IN DE STAD HOE MAAK JE DAT?

mbo

zone

INHOUD

1. Groene, natuurlijke speelplaatsen
2. Analyse bestaande projecten
3. Fysieke voorwaarden en inrichting voor gezond spelen
4. Sociale voorwaarden
5. Beleidsinstrumenten en voorwaarden
6. Communicatie
7. Aanbevelingen

Groene schoolpleinen

1. GROENE, NATUURLIJKE SPEELPLAATSEN IN DE STAD

Voor groene, natuurlijke speelplekken en voor het spelen op die plekken zijn veel verschillende termen in omloop. In dit eerste hoofdstuk gaat het erom duidelijk te zijn over wat speelnatuur is en wat het inhoudt. Een basale terminologie is nodig om spraakverwarringen en vaagheid bij de verschillende betrokken partijen te voorkomen.

mbo

zone

Uitgangspunten

ONTWIKKELING

natuurlijk-avontuurlijk spelen is van fundamenteel belang voor de gezonde psychische, motorische, emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen in alle leeftijden.

HET SPELEN

er moet volop ruimte en mogelijkheid zijn voor vrij spelen met zo min mogelijk voorwaarden of bepalingen.

INRICHTING

voor een rijke natuurervaring is voldoende ruimte met een hoge natuurwaarde noodzakelijk, natuur moet niet alleen decor voor het spel zijn, maar onderwerp ervan.

RISICO'S

uitdaging en risico's zijn onlosmakelijk verbonden aan boeiend kinderspel en zij dienen door volwassenen geaccepteerd en gerespecteerd te worden. Kinderen moeten de mogelijkheid krijgen te leren zelf risico's in te schatten en daarmee om te gaan.

Basisbehoeften van kinderen

De Duitse pedagoog en psycholoog Otto Herz heeft de basisbehoeften van kinderen voor ruimtes en landschappen samengevat in een essay over schoolarchitectuur. Daarin heeft hij een leidraad opgesteld met de behoefte van kinderen en jongeren aan:

- rust
- lawaai kunnen maken
- beweging, zich uitleven
- "boven" en "beneden"
- zich verstoppen
- vormgeven, veranderen
- de resultaten van hun bezigheden laten zien
- gezelligheid beleven
- de elementen ervaren: aarde, water, vuur, lucht
- risico
- verantwoordelijkheid nemen
- zich thuis voelen

Bij de ontwikkeling van ruimtes voor kinderen is het belangrijk om op deze behoeften en belevingswereld in te kunnen spelen. Een wereld waar de meeste 'grote' mensen verder van verwijderd zijn geraakt dan ze zelf denken.

Terminologie speelnatuur

mbo ● **zone**

Definitieprobleem: iedereen heeft het erover, maar wat bedoelt men ermee?

NAAM / ASPECT	ALLE SOORTEN SPEELNATUUR
karakter spel	<ul style="list-style-type: none"> - bevordering vrij spel - ruimte voor zelfstandig beslissen, individuele zingeving en handelen op eigen initiatief - ruimte die de mogelijkheid biedt om te ontdekken, uit te proberen en vooral eigen initiatief te ontwikkelen
karakter groen	<ul style="list-style-type: none"> - divers, bespeelbaar, inheems
inrichting	<ul style="list-style-type: none"> - divers, onoverzichtelijk, veilig, goed te onderhouden - min. 20% vormbaar/ veranderbaar door de gebruikers - max 20% met toestellen/ meubilair/ voorzieningen - het directe, voelbare, zichtbare en veranderbare is belangrijker dan dingen die verder weg zijn, later komen, groter, duurder, abstracter en onveranderbaar zijn
materiaalgebruik	<ul style="list-style-type: none"> - kindvriendelijk, spaarzaam, weinig milieubelastend, multifunctioneel, effectief, hergebruik
veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> - evenwicht van uitdaging en veiligheid - 'duurzaam, natuurlijk veilig' als principe (kinderen leren omgaan met aan natuur verbonden risico's in beschermde omgeving) - veiligheidsbevorderende vaardigheden trainen (alertheid, ervaring, reactievermogen, kracht, behendigheid, verantwoordelijkheid etc.)
onderhoud	<ul style="list-style-type: none"> - bevordering van diversiteit en afwisseling - ontwikkeling speelwaarde en veiligheid als prioriteit - volgens ecologische principes, gesloten kringloop, gif- en mestvrij e.a.

vervolg pagina 20 >

NATUURSPEEL-

Type speelnatuur	- plek/zone	- plaats	- tuin	- terrein
omschrijving	een deelgebied van een groenvoorziening of natuurgebied (tuin, speeltuin, park, schoolplein, bos, duinen, strand etc), dat voor natuurspelen geschikt (gemaakt) is	een openbaar toegankelijk gebied, meestal bij of tussen (woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming	een omheind gebied, dicht bij de (woon)bebouwing en zelfstandig bereikbaar voor kinderen met natuurspelen als hoofdbestemming	een groot, extensief ingericht en beheerd gebied, meestal aan de rand van de (woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming
grote	enkele 10m ² tot enkele 10000m ²	enkele 100m ²	enkele 100 tot 1000m ²	v.a. ca. 10000m ²
toegankelijkheid	afhankelijk van omgeving, kan in principe tot elke van de hiernaast genoemde categoriën behoren	openbaar	afgesloten	openbaar
bereikbaarheid		zelfstandig vanaf +/- 4jaar	zelfstandig vanaf +/- 6jaar	zelfstandig vanaf +/- 8 jaar
organisatievorm		geen of overheid	particuliere of maatschappelijke organisatie of vereniging/ stichting	geen of overheid, bewonersinitiatief of vereniging/ stichting
soorten spel		sociaal, beweging, knutselen,	beweging, creatief, fantasie, sociaal, constructie, verzorgend,	ravotten, ontdekken, constructie, struinen, verkennen, fantasie,
toezicht		<ul style="list-style-type: none"> - incidenteel - informeel/ sociaal - mogelijk in combinatie met 'natuurdrop'	<ul style="list-style-type: none"> - formeel en continue - professioneel geschoold en/of vrijwilligers	<ul style="list-style-type: none"> - incidenteel en - informeel/ sociaal

mbo

zone

lees verder op pagina 22 >

	- plek/zone	- plaats	- tuin	- terrein
EHBO		evt 'pleisterplek' en telefoon bij omliggende winkel, restaurant, bewoners o.a. afspreken	EHBO en telefoon altijd aanwezig	niet / evt een EHBO-kist
inrichting/ onderhoud		intensief	intensief, mogelijk gedeeltes extensief	extensief
groeninrichting		aanplant en inzaai	aanplant en inzaai, deelgebieden spontaan	spontaan, deelgebieden aanplant en inzaai
ervaarbare natuurwaarde		laag	middel	hoog
ecologisch ontwikkeling-potentiaal		laag	middel	hoog
belastbaarheid		hoog	middel	hoog
beheer		intensief	intensief	extensief
kosten voor aanleg/onderhoud		hoog	middel	laag
voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> - Schoolplein OBS Bloemhof / Rotterdam* - Prettige Wildernis/ Gent* - Speelbossen SBB - Speeltuin Plan West/ Amsterdam - Natuurspeelbos Klein Zwitserland/ Tegelen - Natuurspeelplekken Klein Zwitserland en Nimmerdor/ Amersfoort 	<ul style="list-style-type: none"> - Stellenbos Pendrecht/ Rotterdam* - Schoolplein Daltonschool de Margriet./Rotterdam - Woeste Weide/ Sliedrecht 	<ul style="list-style-type: none"> - Speeldernis Rotterdam* - Ruige Plaat, Hoogvliet 	<ul style="list-style-type: none"> - Natuurpark Vaarsseveld/ Leerdam* - Speeluitewaard Bakenhof/ Arnhem - Natuurpark De Noorderriet/ Kommerzij (gemeente Zuidhorn)

* Deze voorbeelden zijn nader geanalyseerd in hoofdstuk 2 van deze studie.

GEUR EN STANK
ZACHTHEID EN PRIKKELS,
DOORNS, STEKELS
ZOMERSE KLEURENPRACHT
EN WINTERSE GRAUWHEID
LEVEN EN DOOD
WARMTE EN KOU
DROOGTE EN NATTIGHEID
AAIBAARHEID EN WALGING

Deze ervaringen moeten niet worden weggenomen door overdreven veiligheid of netheid (de Guenther 2008).

2. ANALYSE BESTAANDE PROJECTEN

Speelnatuur is geen nieuw fenomeen. Enkele decennia geleden was dit iets dat er gewoon was, iets wat vanzelf ontstond. Braakliggende terreinen tussen de bebouwing en de rand van de stad waren vanzelfsprekende ruige landjes om in te spelen. Nu worden natuurspeelplekken bewuster ingericht of beheerd. In dit hoofdstuk wordt een aantal projecten onder de loep genomen.

OBS de bloemhof, Rotterdam

Foto: OBS Bloemhof

Foto: OBS Bloemhof

Natuurspeel-zone: prettige wildernis, Gent

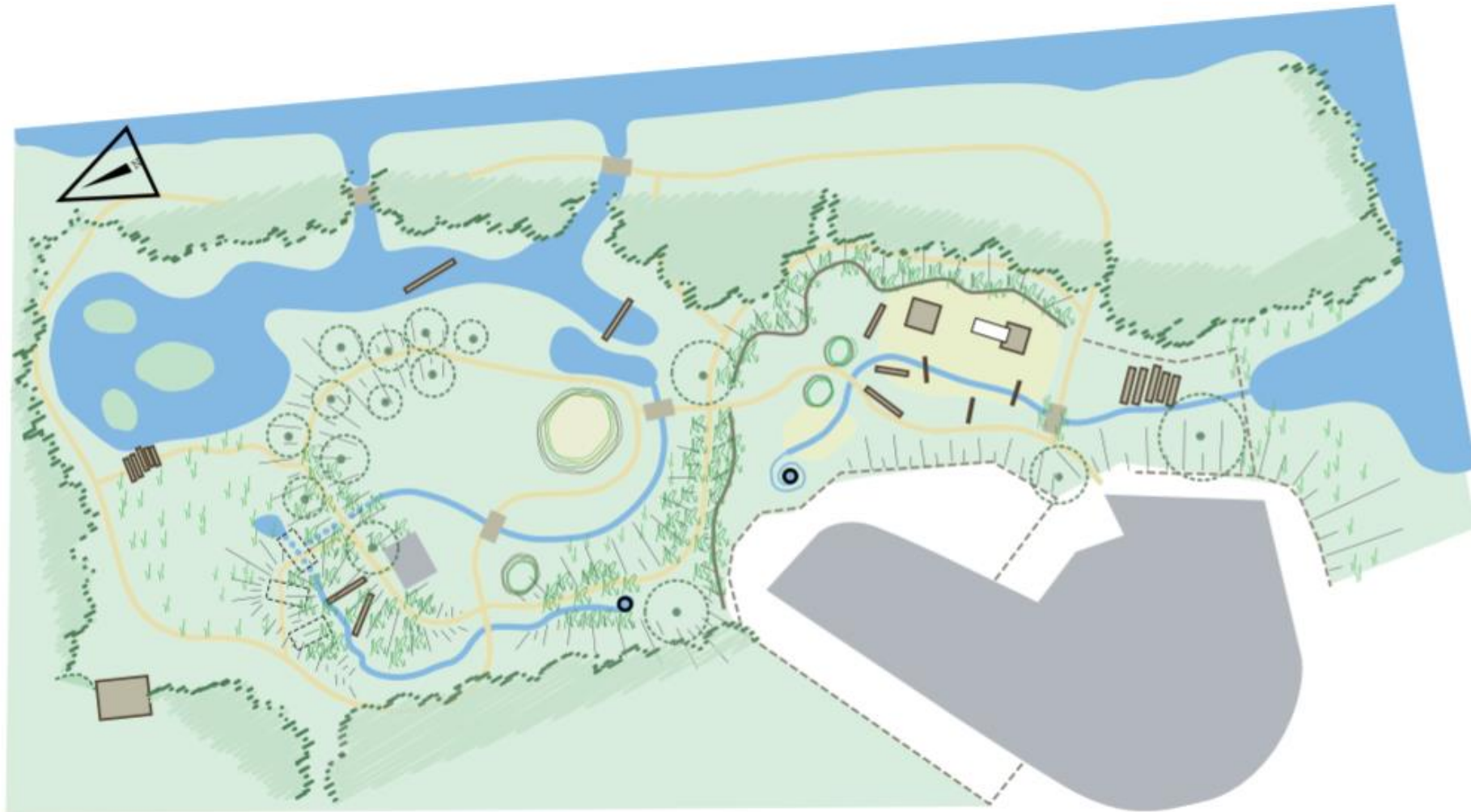

**De totale investering voor de 1e fase
van het landschapspark bedraagt
1.014.032,90 euro**

Natuurspeel-TUIN: De Speeldernis, Rotterdam

Kosten voor ontwerp en aanleg zijn € 171,000

NatuurspeelTerrein: Varsseveld, Leerdam

Aanlegkosten fl. 294.500,=

groen ingerichte speeltuin - vogelwijk, Leiden

SPEELTUIN - VOGELWIJK **VÒÒR**

SPEELTUIN - VOGELWIJK **NA 1 JAAR**

foto's: Suzanne van Ginneken

NATUURSPEELPLEK BIJ OBS BLOEMHOF, ROTTERDAM

mbo

zone

NATUURSPEELZONE BIJ DE PRETTIGE WILDERNIS, GENT

mbo

zone

NATUURSPEELPLAATS STELLENBOS, ROTTERDAM

woonwijk

heuvel

vlechthek

nieuwe aanplant struiken

heuvel

tunnelbuis

beekje

zitplek

stapstenen

open veld

groot hoefblad

vijver

brugboom

waterplanten

uitloop naar sloot

mbo

zone

NATUURSPEEL TUIN DE SPEELDERNIS, ROTTERDAM

mbo

zone

3. FYSIEKE VOORWAARDEN EN INRICHTING VOOR GEZOND SPELEN

In het voorgaande hoofdstuk zijn, op basis van analyse, de kerndimensies aan gegeven voor het ontwerpen van speelnatuur in de stad. Dit hoofdstuk gaat in op de voordelen van speelnatuur voor de gezondheid en ontwikkeling van kinderen. Van daaruit worden de natuurlijke elementen beschreven die gebruikt kunnen worden bij de inrichting.

*De spelvormen zijn ruwweg te onderscheiden in bewegings-
spel / functioneel spel, constructiespel en fantasiespel.
Naast deze spelvormen, zijn zintuiglijke waarnemingen
en natuurervaring onderdeel van het spel van kinderen.*

---

*Spelen is voor kinderen een manier om het leven te onder-
zoeken en contact te maken met de mensen om hen heen.*

Het begrijpen van de wereld door een jong kind is gebaseerd op beweging en de sensorische feedback van de acties die een kind in de wereld uitvoert. Fysieke oefening stimuleert hersenfuncties, verbetert het humeur en verhoogt het leren.

---

mbo

zone

Kinderen leren de regels van het samenleven vooral door zelf te doen, dus door samen te spelen.

---

mbo ● zone

Voor de bewustwording van het eigen lichaam, het leren kennen van de lichaamsdelen en de mogelijkheden en grenzen hiervan, hebben kinderen veel ervaringen zoals duwen, trekken, stretchen, hangen, gooien, optillen, dragen en stoeien nodig.

---

mbo

zone

Het is belangrijk te beseffen dat een bewegingstekort een veel groter risico vormt voor kinderen dan het bewegen zelf.

---

mbo

zone

Kinderen zijn serieus benadeeld als ze niet leren omgaan met fysieke en emotionele risico's. Ze hebben een grote kans timide of roekeloos te worden en kunnen moeilijk omgaan met de gevolgen.

De grootte van de speelruimte moet afgestemd zijn op de verschillende leeftijden, vanuit de behoeften en mogelijkheden van de kinderen. Naarmate kinderen ouder worden, hebben ze meer ruimte nodig.

Diversiteit in het speelgebied is van grote invloed op het speelgedrag van het kind.

Bij de inrichting van speelnatuur is het als eerste belangrijk te beseffen dat een verzameling van losse natuurlijke elementen niet volstaat voor een goede ruimtelijke kwaliteit. Waar het om gaat is de ruimtelijke samenhang in het ontwerp, zodat een landschappelijk aantrekkelijke omgeving ontstaat.

Door op een heuvel of rots te klimmen, kunnen kinderen de speelruimte overzien. Kinderen kunnen door reliëf letterlijk de wereld uit verschillende perspectieven bekijken, genieten van het uitzicht, maar ook leren hoogte in te schatten en te meten.

GEVARIEERDE ONDERGROND

Hoe gevarieerder de bodemafwerking, des te gevarieerder het spel van kinderen. Variatie in materialen zoals gras, mul zand, aarde (gewone grond), houtsnippers en halve verharding (aangestampte gravel/grind) biedt verschillende spelmogelijkheden en stimuleert de sensomotorische en cognitieve ontwikkeling (Hoekstra e.a., 2000).

Zand

Zand is veelzijdig en erg responsief naar individuele interesses van het kind. Het is erg geschikt voor jonge kinderen. Hoe groter de zandgebieden, hoe meer ze te bieden hebben. Diepte is belangrijk voor de wat oudere kinderen, die kuilen graven en tunnels maken. Kinderen gebruiken hun rug, buik, spieren en ervaren het zand met hun hele lichaam. Zand kan worden gecombineerd met andere materialen, wat exploratie bevordert. Een kind kan ervaren wat er met

het zand gebeurt in verschillende weercondities. Dit en de combinatie met water biedt vele mogelijkheden (White, 2008).

Grond

Grond of aarde heeft vergelijkbare mogelijkheden als zand, maar het ziet er anders uit en het gedraagt zich anders. Voor de wat oudere kinderen is het interessant de mogelijkheden en verschillen te ontdekken (White, 2008).

Grind

Grind heeft verschillende speelmogelijkheden; vulmateriaal, beweegbaar materiaal, als landschap en het is ideaal om ze te rangschikken. Elke steen is weer anders (grootte, vorm, kleur etc.). Daarom is grind zo geschikt voor sorteren en het maken van patronen en mozaïek (White, 2008).

4. SOCIALE VOORWAARDEN

Het inrichten van speelruimte is niet alleen een ruimtelijk verhaal. Net als bij ieder planproces spelen veel verschillende partijen een rol en moet met diverse belangen rekening worden gehouden. En hoe doen de gebruikers mee? Dit hoofdstuk gaat in op de 'actoren' en hun rol bij speelnatuur in de stad. Er is voor ieder wat te winnen.

mbo

zone

PROCES VAN ONTWIKKELING VAN SPEELPLEKKEN

overheid	←	input uit studies, onderzoek, adviezen
gemeentes	←	belangenafweging tussen gebiedsontwikkeling, projectontwikkeling, verkeer, financiën, aanbod van fabrikanten
fabrikanten	←	
ouders	←	catalogus met speeltoestellen, media, dagindeling, bereikbaarheid, gebruiksgemak, zekerheid
kinderen	←	moeten nemen wat eruit komt

bo

zone

Als het lukt mensen op inspiratieniveau te laten samenwerken, is het zelfs mogelijk aan de bureaucratie te ontsnappen.

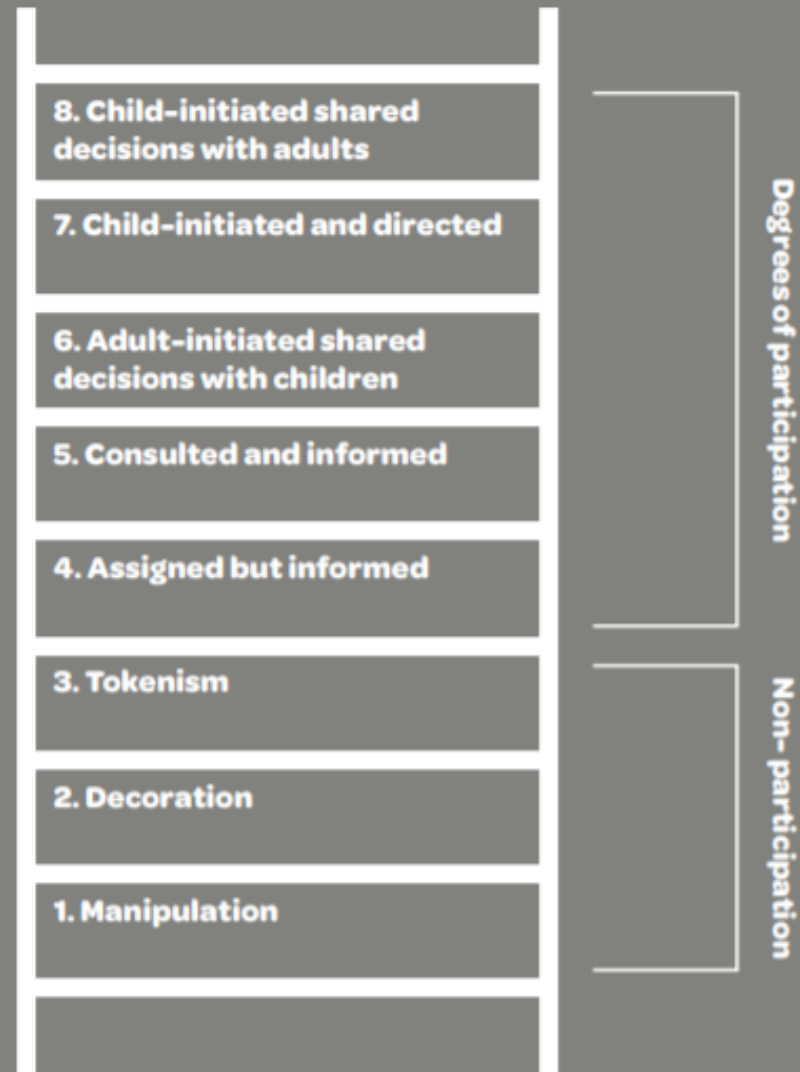

Eerste dimensie - niveau participatie

De niveaus van participatie kunnen op verschillende manieren worden ingedeeld. Eén manier is die van Gladwin (2004):

- a. het gevoel geven iets te zeggen te hebben (maar in werkelijkheid geen invloed hebben), bijvoorbeeld om in een goed blaadje te komen bij de politiek (**bogus-participation**).
- b. een compleet voorstel aanbieden dat geaccepteerd of verworpen kan worden, maar waarbij de kinderen wel volledig worden geïnformeerd (**informed choice**).
- c. **consultation**, waarbij kinderen binnen door volwassenen gestelde grenzen hun voorstel mogen doen en waarbij serieus wordt geprobeerd deze voorstellen te implementeren.
- d. **participation**, waarbij kinderen hun eigen projecten kunnen uitvoeren, gesteund door volwassenen. In dit geval opereren kinderen en volwassenen op gelijkwaardig niveau, terwijl in de situatie onder c. de volwassene uiteindelijk beslist.

THE LADDER OF PARTICIPATION

De participatieladder voor kinderen. (Bron: Hart, 1992)

mbo

zone

Tweede dimensie – het terrein

- De participatie is gericht op de totstandkoming van groene, natuurlijke speelplaatsen.

Derde dimensie – de manier

Worden kinderen gevraagd hun wensenlijstje in te dienen en dan pas weer uitgenodigd bij de opening? Of worden ze ook betrokken bij de stappen die daar tussen liggen?

Vierde dimensie – de kinderen zelf

De participatie-vorm moet aansluiten bij de betrokken kinderen (Van Straten, 2008). Ook hele kleine kinderen kunnen participeren. Het moet dan meer om een afgebakend gebied gaan. Kleine kinderen kunnen best op volwassenen overbrengen wat ze graag doen als ze spelen.

ambo

zone

Succesfactoren bij participatie

1. Kies voor laagdrempelige activiteiten;
2. Laat activiteiten in de wijk of op locatie plaatsvinden;
3. Kies voor een open locatie;
4. Gebruik bestaande netwerken in de wijk;
5. Benader mogelijke deelnemers op een actieve en persoonlijke manier;
6. Bied mogelijkheden voor spontane contacten tussen bijvoorbeeld bewoners en gebruikers onderling en andere partijen;
7. Kies voor vrijblijvende en kortlopende activiteiten;
8. Denk positief, ga uit van kansen en mogelijkheden;
9. Beloof wat je waar kunt maken en maak waar wat je belooft.

5. BELEIDSINSTRUMENTEN EN VOORWAARDEN

Wie met groene, natuurlijke speelplaatsen aan de slag wil, krijgt onvermijdelijk met beleidszaken te maken. Beleid kan ondersteunen: bijvoorbeeld in geld of expertise. Het kan ook beperken of remmen: het veiligheidsbeleid stelt grenzen en kan leiden tot terughoudendheid. Dit hoofdstuk gaat over de beleidsinstrumenten die ter beschikking staan: communicatie, het treffen van voorzieningen, en wet- en regelgeving.

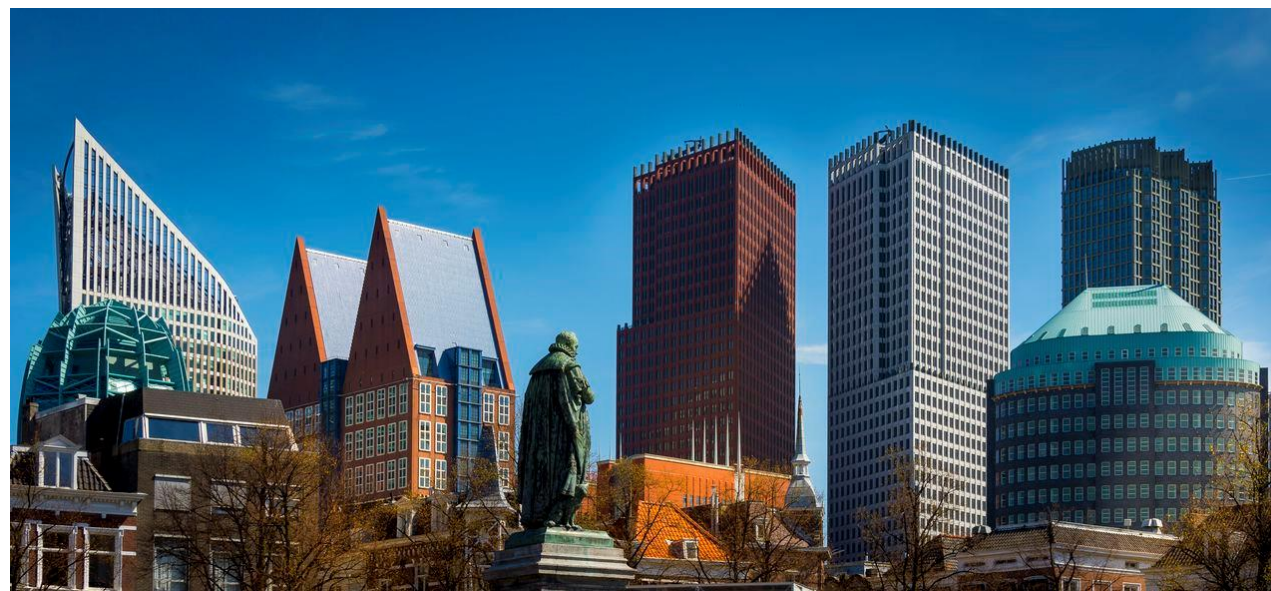

SPEELNATUUR PAST BIJ BELEIDSDOELLEN VAN MEER MINISTERIES

- LNV - draagvlak voor natuur, groen en de stad
- VROM - krachtige steden met een gezond leefmilieu
- OCW - leerlijn groen
- VWS - preventie overgewicht
- Jeugd en Gezin - gezond opgroeien
- VNG - kindvriendelijke steden

mbo

zone

Valkuilen hierdoor zijn:

- Doordat er geen samenwerking is tussen deze partijen en zelfs geen gezamenlijke visie blijven acties ad hoc.
- Een speelruimte sluit vaak niet aan op het groenbeleid
- Natuurlijk spelen is vaak een sluitpost

Landelijke voorzieningen om natuurspelen in de stad te bevorderen

- Financiën (mogelijkheden voor financiering)
- Onderzoek (effect op gezondheid)
- Opleiding (jeugdwerk, kinderopvang, onderwijs)
- Onderwijs (NME)
- Praktisch kenniscentrum
- Borging kwantiteit speelnatuur (ruimte reserveren)
- Borging kwaliteit speelnatuur

HANDVATTEN VOOR KWALITEITSBORGING SPEELNATUUR IN DE STAD (bron: Entente Florale 2008)

Kindperspectief (natuurlijk avontuurlijk spelen)

1. Herkenbaar als speel- en ontmoetingsplek (bijv. door poort, totempaal, etc.)
2. Toegankelijk en bereikbaar voor zoveel mogelijk - in principe alle - kinderen
3. Afwisseling in de ruimte = 'landschap' (bijv. hoog/laag, donker/licht, open/gesloten, droog/nat)
4. Diverse materialen kunnen worden ingezet
  - bodem: klei, zand, modder
  - water: pomp, fontein, beek, moeras, plas, ...
  - beplanting: kruiden (bloemen!), struiken, bomen
  - hout, steen, andere materialen
5. Er wordt recht gedaan aan behoeften van kinderen.
Denk bijvoorbeeld aan:
  - uitdaging tot intensief bewegen zoals klimmen, rennen, etc.
  - rustig ergens kunnen zitten - samen met anderen spelen en herrie maken - jezelf kunnen terugtrekken in stilte - je kunnen verstoppen
  - graag gezien worden
  - kunnen zien zonder gezien te worden
  - je thuis voelen, geborgenheid - in de seizoenen, de bomen, e.a.
  - 'verandering en veranderbaarheid' ('speelsheid') van de omgeving
  - de vele ongevormde 'losse dingen' die natuur biedt als speelmateriaal en die uitnodigen om in vele combinaties dingen van te maken
  - iets nuttigs of moois maken van natuurlijk materiaal
  - ervaren van grond, water, zon en wind, vuur
6. Veelzijdige uitdaging tot bewegen door niet bedachte en onverwachte - natuurlijke - verschillen: in het terrein, in klimbomen, in klimconstructies van boomstammen, e.d.
7. De speelruimte biedt speelse groene educatieve mogelijkheden.
8. Kinderen zijn actief betrokken bij het ontwerptraject en bij de realisering, het beheer/onderhoud en de wijze van gebruik.

Aanleg- en beheer

1. *Beplanting*
Het beplantingsplan houdt rekening met de standplaats (bodemtype, grondwaterstand, licht en ruimte), de juiste boom op de juiste plaats.

Groen moet centraal staan, functioneel zijn en meer bieden dan allen esthetische waarde.

2. *Ecologische waarde*
Vrucht, kleur en structuur zijn belangrijke dragende elementen in het plan. De beplanting is aantrekkelijk voor fauna. Aandacht voor inheemse beplanting is eveneens een overweging.
3. *Sortimentskeuze*
Bij de keuze van beplanting wordt rekening gehouden met speel - en educatiemogelijkheden, aantrekkelijkheid door de seizoenen heen en veilig (zie bijlage Veiligheid).
4. *Beheerplan*
Het beheerplan beschrijft de onderhoudshandelingen en houdt rekening met milieuaspecten. De beplanting is afgestemd op het beheerplan.
5. *Eindbeeld*
Het ontwerp heeft een bepaalde mate van flexibiliteit. Het eindbeeld is inzichtelijk en wordt eventueel aan gebruikers en omwonenden gepresenteerd. Het eindbeeld wordt gerealiseerd binnen een reëel tijdstip van 3 tot 5 jaar.
6. *Sociale functie*
De speelplek vervult een multifunctionele toepassing. De openbare of semi-openbare ruimte wordt op een creatieve manier gebruikt door aansluiting te hebben op bijvoorbeeld waterberging, volkstuinen, ecologische verbindingzones of educatieve functies.
7. *Omgeving*
Qua dimensie en uitvoering is de speelplek een integraal onderdeel van en passend bij de omgeving en de bewoners.

Uitdaging en veiligheid

1. Uitdaging en veiligheid staan in een gezond evenwicht.
2. Kinderen worden gestimuleerd tijdens het spel veiligheids- bevorderende vaardigheden aan te leren.
3. Het gebied is getoetst op onaanvaardbare risico's.
4. Er is een risicobeheersplan uitgewerkt als onderdeel van een onderhoudsbeheersplan.
5. Er worden regelmatige controles uitgevoerd.

Wet- en regelgeving

- Rechten van het kind
- Wet natuurbeheer
- Natuur beschermingswet
- Boswet
- Gemeentelijke bomenverordening
- Wet op de ruimtelijke ordening
- Woningwet
- Bouwbesluit
- Gemeentelijke bouwverordening
- Bestemmingsplan
- Warenwetbesluit attractie en speeltoestellen
- Europese normen speeltoestellen (NEN)
- Wet milieubeheer
- Wet en besluit hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden
- Waterleidingbesluit
- Provinciale verordening
- Burgerlijk wetboek

Laat je niet weerhouden door alle wetten!

- The health benefits of risks (sluttcliff 2008)
- Een speelplek moet risico's bieden omdat dit kinderen uitdaagt en doet groeien, en hun veilig gedrag aanleert.

Maar ze zijn er niet voor niets...

6. COMMUNICATIE

In het voorgaande is een aantal knelpunten en tekorten aan kennis en informatie geconstateerd. Deze zorgen voor verwarring en vertraging, en belemmeren zo de realisatie van speelnatuur. De kennis zit nu vooral verspreid bij ervaringsdeskundigen. Dit hoofdstuk geeft instrumenten die de kennis op een praktische manier toegankelijk maken, voor de verschillende medespelers.

mbo

zone

POLITIEK

Ministeries
Ministeries
Bestuurders

- + Terminologie
- + Processchema
- + Stappenplan
- + Excursies op maat

- prijsvraag Entente Florale
- presentaties Childfriendly cities

PRAKTIJK

Ontwerpers
Adviseurs
Uitvoerders
Beheerders
Ambtenaren

- + Terminologie
- + Processchema
- + Stappenplan
- + Excursies op maat
- + 'Patterns'speelnatuur
- + Ontwerpwijzer
- + Veiligheidsaanpak
- + Regelcatalogus
- + Onderhoudsont-wikkelingsplan

- workshops/scholing -artikelen
vakbladen

PUBLIEK

Kinderen
Ouders
Opvoeders
Scholen
Kinderwerk

- + Speelnatuurwijzer met EHBOset
- + Voorlichtings-campagne
"Gezond spelen met natuur"
- + Cursus educatieve potenties

- natuurspeeldag
- ouder-kind-buitenspelset

Doelgroepen

Instrumenten

- + deze instrumenten zijn in het vervolg verder uitgewerkt
- deze instrumenten bestaan al of kunnen nog uitgewerkt worden

STAP 1

STAP

Initiatief

WIE (actoren)

- kinderen en/of burgers, gemeente, organisatie, terreineigenaar

WAAROM (doelen)

- ideeën en doelen duidelijk formuleren en goed onderbouwen
- in kaart brengen van aanwezige krachten en kennis
- zoeken van medestanders

WAT (instrumenten)

- zo mogelijk bezoek inspirerende referentieprojecten
- netwerk opbouwen
- informatiebijeenkomst
- rondzendbrief/ folder
- enquête
- lokale pers en omroep
- huis aan huis blad

STAP

2

STAP

Opstart/aftrap

WIE (actoren)

- initiatiefnemer
- alle mogelijk betrokkenen

WAAROM (doelen)

- kennis geven van het project aan het brede publiek (en potentiële geldgevers/ sponsors)
- krachtvolle eerste stap

WAT (instrumenten)

- ludieke bijeenkomst
- persbericht
- persverslag
- opening website

STAP

3

STAP

WIE (actoren)

WAAROM (doelen)

WAT (instrumenten)

Vorbereiding planning

werk-/ stuurgroep
(professionals en
'super'vrijwilligers)

- ambtenaren
- ontwerper
- beheerder

- in beeld brengen
randvoorwaarden
- verfijnen doelen en
doelgroepen

- analyse locatie
- fysieke voorwaarden
- sociale voorwaarden
- financiële voorwaarden
- rolverdeling, benoeming
'regisseur'

klankbord (betrokkenen)

- kinderen
- ouders
- eigenaar
- buren
- organisaties

- droomfase/ brainstorm

- enquête
- maquette
- excursie
- speurtocht

STAP

4

STAP

Afstemming PVE (programma van eisen)

WIE (actoren)

werk-/ stuurgroep en
klankbord

WAAROM (doelen)

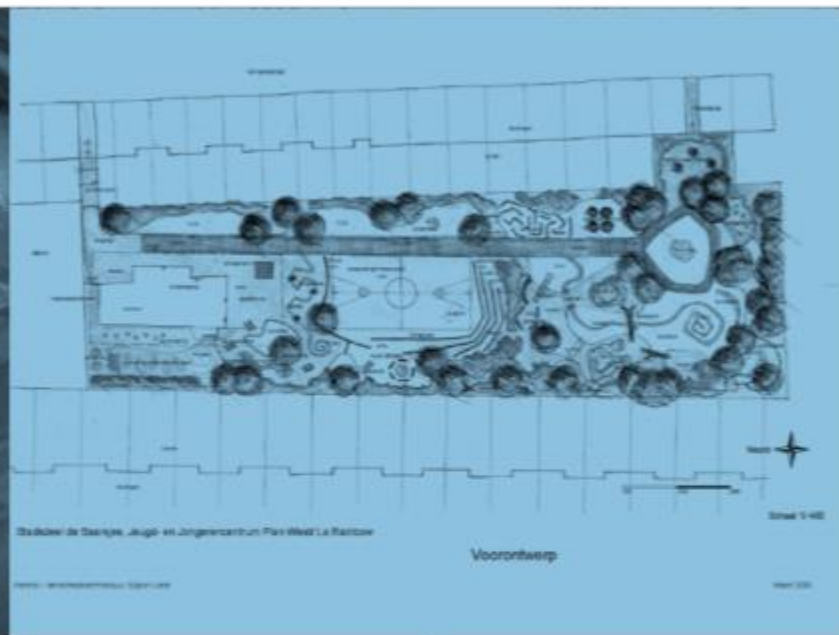
- naast elkaar leggen van voorwaarden en wensen
- knelpunten en belangenconflicten opsporen
- argumenten afwegen
- keuzes maken of voorbereiden

WAT (instrumenten)

- inspirerende bijeenkomst al dan niet o.l.v. een ervaren moderator
- evt. tussenfase en vervolg bijeenkomst
- eindproduct: Programma van Eisen (PVE)

STAP

5

STAP

Planvorming

WIE (actoren)

- werk-/ stuurgroep
- ontwerper

WAAROM (doelen)

- uitwerken voorontwerp en planning op basis van PVE

WAT (instrumenten)

- tekeningen, maquettes,
- begroting
- plan van aanpak
- presentatie met referentiebeelden

STAP

6

STAP

WIE (actoren)

WAAROM (doelen)

WAT (instrumenten)

Inspraak

- werk-/ stuurgroep en klankbord

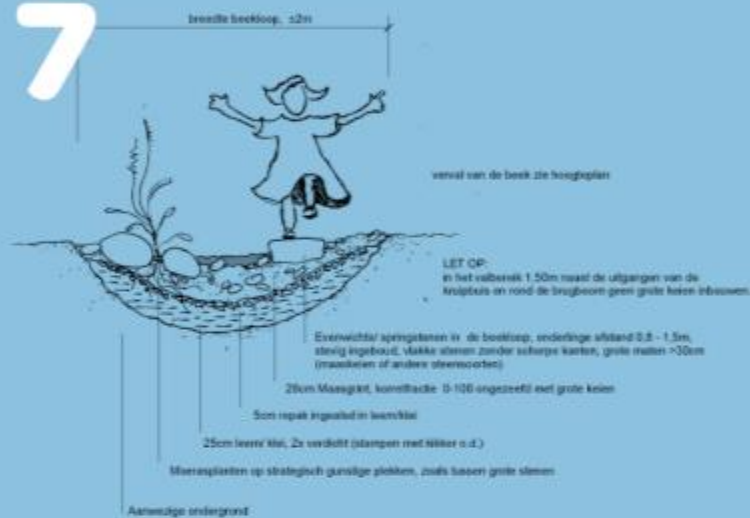
- presentatie van conceptontwerp en -planning

- tekeningen, maquettes,
- begroting
- plan van aanpak
- presentatie met referentiebeelden

STAP

7

Uitvoeringsdetail: Speelbeek in avonturentuin

STAP

Vorbereiding uitvoering

WIE (actoren)

- werk-/stuurgroep

WAAROM (doelen)

- uitwerking definitief ontwerp en planning
- uitwerking onderhoud/ontwikkelingsplan
- beschikbaar stellen budget

WAT (instrumenten)

- tekeningen, details
- begroting
- materiaallijsten
- zo nodig bestek
- gesprekken met aannemers (nota van inlichtingen)
- aanbesteding
- contacten met andere partners dan aannemers in de uitvoering

STAP

8

STAP

WIE (actoren)

WAAROM (doelen)

WAT (instrumenten)

Aanleg

- werk-/ stuurgroep
- aannemer
- andere uitvoerders, ook vrijwilligers
- toekomstige beheerders

- gefaseerde aanleg van het project door de verschillende participerende partijen

- regelmatig bouwoverleg
- vormgevend overleg tijdens de uitvoering
- deelproject uitgevoerd door participanten

STAP

9

STAP

(Tussen) Opening(en)

- eerste spade
- hoogste punt
- eerste druppel
- eerste bloei
- etc

WIE (actoren)

iedereen

WAAROM (doelen)

- participanten in het zonnetje zetten
- het project publiek maken
- interesse wekken/aandacht trekken
- mogelijkheden van het project laten zien

WAT (instrumenten)

- feest(je)
- speurtocht o.i.d.
- publiciteit
- aanwezigheid politiek

STAP 10

STAP

Dagelijks gebruik

WIE (actoren)

- beheerder
- gebruikers

WAAROM (doelen)

- genieten van de tuin
- nieuwe plannen smeden
- ontwikkeling stimuleren

WAT (instrumenten)

- vrij spel en recreatie
- georganiseerde activiteiten
- reisjes en feestjes

STAP 11

STAP

Onderhoud en beheer

WIE (actoren)

- beheerder
- evt. gemeentelijke diensten of particulier onderhoudsbedrijf
- betrokken gebruikers, ook kinderen

WAAROM (doelen)

- ondersteunen van de spontane groei en ontwikkeling van het groen
- inspelen op 'voortschrijdend inzicht'
- identificatie met de plek vergroten
- veiligheid waarborgen
- bijkomende wensen de ruimte geven
- nieuwe 'generaties' gebruikers betrekken

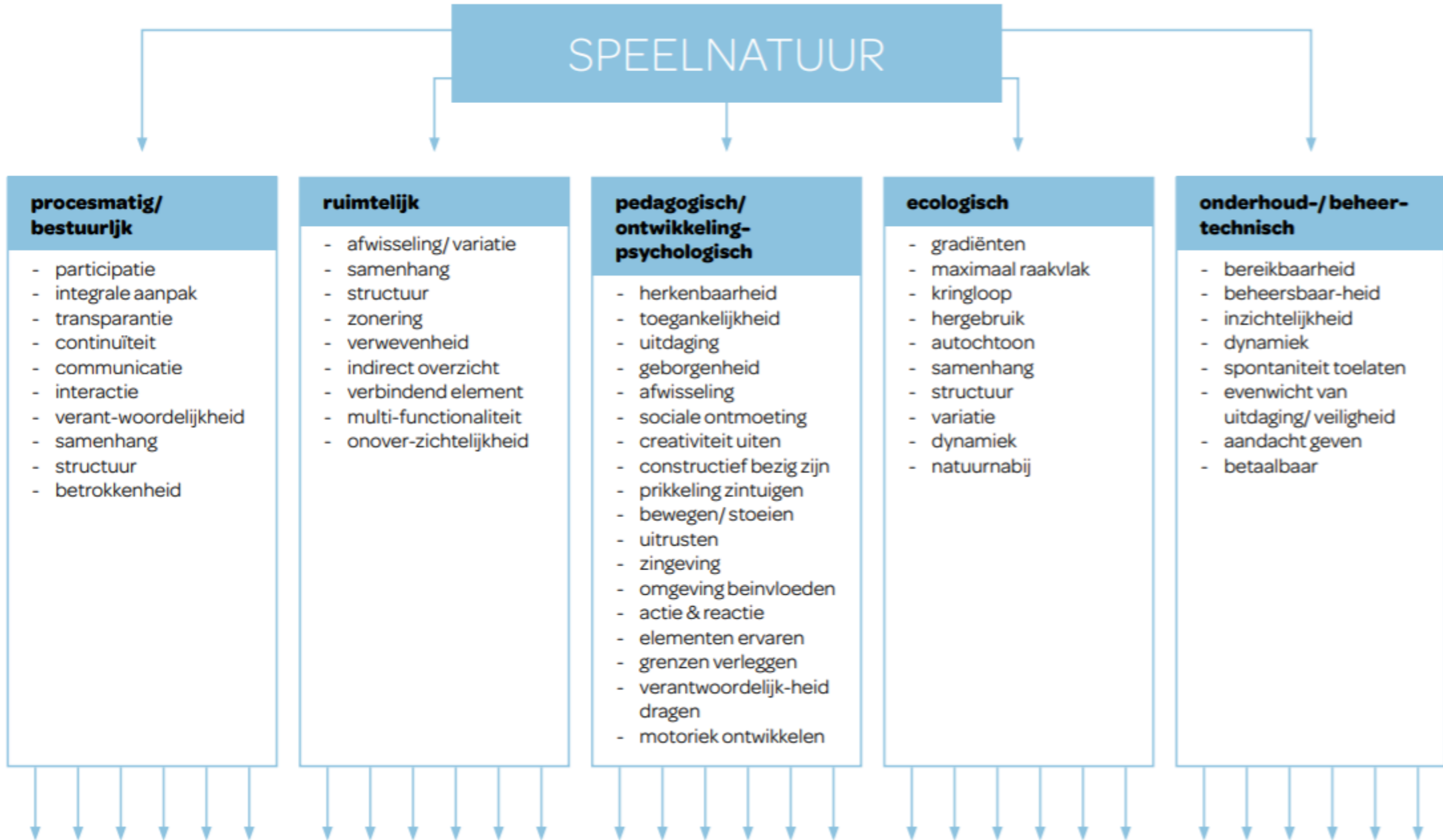
WAT (instrumenten)

- logboek over dagelijks gebruik
- onderhouds/ontwikkelingsplan bijhouden en aanvullen
- regelmatige inspecties
- vaste en incidentele feesten en activiteiten
- communicatie met de omgeving
- publiciteit
- uitwisselen ervaringen andere projecten/deskundigen
- structureel onderhoud
- gezamenlijke onderhoud- en verbouwbeurten

'Pattern'-boom:

ontwerpen door de verschillende schalen en niveaus heen

-
- participatiefeest
  - informatie-bijeenkomst
  - brainstorm
  - inspraak
  - maquettebouw
  - enquête
  - persconferentie
  - buurtfeest
  - eerste spade
  - begroting
  - projectplan

- afscherming
- toegang
- ontsluiting
- afscheiding
- poorten
- reliëf
- verzamel-plaatsen
- zitplaatsen
- afwatering
- infrastructuur
- zichtlijnen
- open & besloten
- hoog & laag
- licht & donker

- water
- aarde
- vuur
- lucht
- herrie & rust
- samen & alleen
- verbergen & je laten zien
- boven & beneden
- bespeelbaar groen
- plukbaar groen
- eetbaar groen
- buitenkeuken
- zelf tuinieren
- levende bouwsels
- zelfbouwplaatsen
- losse materialen
- schuilplaatsen
- uitkijkpost
- vaartuigen
- ooghoogte van kinderen
- belevingswereld van kinderen

- brandnetelbos
- moerasje
- (winter)- verblijven
- kinderluwe gebieden
- waardplanten
- voedselplanten
- broedplaatsen
- levende muren
- gradiënt

- maaien
- onkruid
- gevaarlijke planten
- erosie
- sluippadjes
- oevers
- uitdunnen
- dood hout
- slijtage
- kale plekken
- ongedierte
- materiaalopslag
- afvalopslag
- drijfzand
- zwerfvuil

insectenhotel... klimboom... brandnetelbos... leemoven... zandkuil... zwerfkeien... vogelbosjes... moestuin...
maquettebouw... takkenbank... zitkuil... grashelling... vogelflat... takkenril... mozaiekfontein... zwengelpomp... wilgenhut...
moerasje... kleibakkerij... rietveld... onderstebovenboom... tunnel... ondergrondse hut... leemkuil... driepootpan...
buitenwerkplaats... ringwal... totempaal/baken... verzamelvruchten... vleermuizenkelder kast... gereedschapschuur...
botaniseergroen... holleboom... podium... doolhof... nachtkamp... ligweide... vlaggenboom... windklankspel... stinzentuintje...
feestelijke opening... hangbrug... schelpenpad... boomgaard... kruidenspiraal... modderpoel... glijheugel... schoorsbootje...
seizoensfeest... stuifzandveldje... stapelmuur... gevelperkje... beestenboom... springsloot... vlottenvijver...
huttentakkenhoop... bankje... vlechtkeuk... enquête... bloemenweide... snipperpad... konijnehok... hooiberg...
boomstamschijfjes... takkentampoline... houtdrumstel... graszodenwal... bamboebos... waterbron... kikkerpoel... grindkuil...
regenplassen... labyrint... slingertouw... stammenfort... boom-tot-boom-touw... schuilplek... klautertrap... knuppelpad...
tuinslangdouche... tuindoedag... plateau... droge beek... autobandschommel... regenwatergoot... klimpaal...
pottenbakkersoven... leemkuil... mollenhoop... houtsnippers... informatiebord... keienberm... vogelbosje... paddestoelenstam...
uitkijkpost... watergoot... boomhut... paletvlot... papierbootje... takkenvlot... brugboom... broedkastjes... wormenpotje...
bonentent... vuurplaats... broodoven... composthoop... egelhoop... kiezelbeek... watertrog... boomreus... leemstamppek...
naambord... wilgentunnel... regenton... mozaiekbank... boomxylofoon... wilgentipi/iglo... amfitheatertje... schoolnatuurdag...
overloopstammen... vriendkuil... kuintuinen... balanceerboom... reuzennest... visvlonder... wind/watermolen... stromend
beekje... kikkerpoel... snoeplanten... heksentuin... kabouterpad... bladerhoop... zonnepaneelpomp... boomstamtrap...
prikkelbosjes... zwerfhout... drinkfontein... zitmuur... kippenren... wortelkruitburcht... stapstenen... knikkerheugel...
crossbaan... holleboomstamtrommel... reuzennest... vlechthaag... lantarenoptocht... hunnebed... notenboom... theetuin...
geurplanten... gifplantentuin... vlinderbuik... frambozenhaag... langste dag... bloemendans... struinruigte... blauwalg...
kriekenbos... paasvuur... grote oude boom... geurplanten... stekelbosjes... huttenkamp... bramenheugel... vennetje...
regenwaterafvoer... bijenvolk... rattenplaag... maaskeien... open plek... rotsblokken... brandneteltuin... kaalpluk... wespennest...
nestkastje... kastanjeboom... kastanjes roosterend... sneeuwbalgevecht... hazelaarbos... modderpoel... huisdieren...
botulisme... lichtjesfeest... geneesplanten... hangmat... fruitbomen... buitendouche... terrarium... takkensofa...

Actie reactie

Probleem: Voor een zichtbaar resultaat moet actief invloed op de omgeving uitgeoefend kunnen worden (bijv. steen in het water gooien, draagkracht van drijvende objecten testen). Deze veranderingen worden vaak niet gewaardeerd, zijn verboden of er is simpelweg geen mogelijkheid voor. Het probleem in zijn geheel:

- in openbaar gebied is dit nauwelijks nog mogelijk, de inrichting ervan is vooral gericht op het voorkomen van ongewenst gedrag en is gebaseerd op een vast eindbeeld
- het spel wordt snel saai als er te weinig mogelijkheden zijn om zichtbare resultaten van het eigen handelen te krijgen
- bij spel met water, zand en modder worden kinderen nat en vies
- het kan gevaarlijk/ onveilig zijn
- er zijn geen losse elementen die gebruikt kunnen worden
- er zijn geen veranderbare elementen aanwezig
- het oorspronkelijke ontwerp wordt aangetast, veranderen heet vaak vernielen
- het is moeilijk/ niet te controleren

Oplossing

los materiaal aanbieden voor het spel, voor de bouw van hutten, dammen etc.

- spel en bewegingssituaties zo opzetten dat het kind door zijn handelingen een verandering teweeg kan brengen
- speelelementen bewust selecteren op mogelijkheden die ze bieden om dit principe te ontdekken
- bij de inrichting met de veranderbaarheid rekening houden
- voldoende ruimte aanbieden voor eigen, zelf bestemd spel
- makkelijk veranderbaar materiaal aanbieden zoals zand en water
- beplanting aanbrengen, dat steeds weer voor spelmateriaal zorgt (dennenappels, kastanjes, eikels e.a. fruit, loofbomen, bloemen, kaardenbol, klitten, etc.
- plekken met “rommel-mogelijkheden” in rustigere gebieden van het terrein aanbieden, uit het zicht van het brede publiek
- door schaal en vormgeving een evenwicht van uitdaging en veiligheid bereiken - beheer aanpassen op het faciliteren van “rommel-spel” en vast verankeren in onderhoudsontwikkelingsplan, opnemen in het pedagogisch beleid

ontwerpwijzer speelnatuur

ONTWERP-THEMA	1-1,5 JAAR	1,5-4 JAAR	4-8 JAAR	8-13 JAAR	13-18 JAAR
Reliëf (speel-heuvels)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige vorm - korte hellingen, - zachte grond +/- 11m, <1:4 	<ul style="list-style-type: none"> - zachte uitloop +/- 12m, <1:3 	<ul style="list-style-type: none"> - complexe vorm +/- 13m, <1:2 	<ul style="list-style-type: none"> - complexe vorm, - combinaties met water +/- 15m, zo steil mogelijk 	<ul style="list-style-type: none"> - complexe vorm - min 5m, zo steil mogelijk
Tunnels	<ul style="list-style-type: none"> - kort - licht 				<ul style="list-style-type: none"> - lang, vertakt - donker
Water	<ul style="list-style-type: none"> - voelen - spetteren < 5cm - schoon 	<ul style="list-style-type: none"> - lopen - zand/water - observeren < 10cm - schoon 	<ul style="list-style-type: none"> - bouwen - stromen - ontdekken < 20cm - redelijk schoon 	<ul style="list-style-type: none"> - graven, verleggen - zwemmen < 40cm - redelijk schoon 	<ul style="list-style-type: none"> - surfen, kanoën - alle dieptes & kwaliteit
Aarde	...				
Vuur	...				
Bloemen	...				
Snoepgroen					
Bomen					
Dieren					
Ontmoeting					
Zingeving					
Losse spelmaterialen					
Etc...					

(Hierboven is de uitleg ingevuld, het maken van referentiebeelden vraagt om uitwerking)

Veiligheidsniveaus per typologie speelnatuur

	- ZONE	- PLAATS	- TUIN	- TERREIN
Omschrijving	- een deelgebied van een groenvoorziening of natuurgebied (tuin, speeltuin, park, schoolplein, bos, duinen, strand etc.), dat voor natuurspelen geschikt (gemaakt) is	- een openbaar toegankelijk gebied, meestal bij of tussen(woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming	- een omheind gebied, dicht bij de (woon)bebouwing en zelfstandig bereikbaar voor kinderen met natuurspelen als hoofdbestemming	- een groot, extensief ingericht en beheerd gebied, meestal aan de rand van de (woon)bebouwing met natuurspelen als hoofdbestemming
Toezicht	afhankelijk van omgeving, kan in principe tot elke van de hiernaast genoemde categorieën behoren	- incidenteel informeel/ sociaal - mogelijk in combinatie met 'natuurdrop'	- formeel en continue - professioneel geschoold en/of vrijwilligers	- incidenteel en informeel/ sociaal
EHBO		evt. 'pleisterplek' en telefoon bij omliggende winkel, restaurant, bewoners o.a. afspreken	- EHBO en telefoon altijd aanwezig	- niet - evt een EHBO-kist
Toegankelijkheid		openbaar	afgesloten	openbaar
Onderhoud		intensief	intensief, mogelijk gedeeltes extensief	extensief
Veiligheids-niveau		II (middel)	I (hoog)	III (laag)
Veiligheids-inspecties		- min. wekelijks	- min. dagelijks	- min. maandelijks

zone

BEHEER VAN SPEELNATUUR

Tuin/ technisch

Doel:

- het ontwikkelen van een natuurnabij, ecologisch waardevol, afwisselend leefgebied voor plant, dier en mens

Middelen:

bijv. snoei, maaien, uitdunnen, open houden deelgebieden

Veiligheid

Doel:

- een natuurlijk evenwicht van uitdaging en veiligheid
- geen verborgen risico's

Middelen:

bijv. inspecties, reparaties,

Sociaal/ pedagogisch

Doel:

- maximale speelwaarde bij maximale natuurwaarde
- een levendige speel+ ontmoetingsplaats met breed draagvlak

Middelen:

bijv. ontwikkeling speelwaarde, identificatie gebruikers, betrekking nieuwe generaties etc.

Basisregels:

- geen onnatuurlijke, onvergankelijke voorwerpen/ materialen (geen spijkers, schroeven, behandeld hout, kunststof, rubber, zeilen etc).
- vuur maken alleen tijdens feestelijke activiteiten onder begeleiding
- alle vuil wordt opgeruimd en mee naar huis genomen
- geen honden, ook niet aan de lijn
- hier speel je met minimaal één ander kind, nooit alleen

Aanvullende tips hebben een meer vrijblijvend karakter van aanbevelingen in het kader van gezond spelen.

Algemeen:

- spelen met natuur in tegenstelling tot spelen met speeltoestellen
- kleding van de kinderen (verstrengeling en insecten en zon)
- allergieën

Bomen:

- klimmen en klauteren
- boomhutten
- beschadigingen

Water:

- diepte en oevers
- kwaliteit
- ziektes en verontreinigingen

Planten:

- eten en weten
- verwondingen en irritaties (berenklauw e.a.)
- plukken en oogsten
- allergieën

Dieren:

- respect en zorg
- niet verstoren
- broedplekken en verblijven
- insecten en teken
- woedende moederdieren

Los speelgoed:

- takken, stenen e.a. zijn om te bouwen, doe elkaar geen pijn ermee
- waar wel, waar niet

Aanbevelingen:

- Onderzoek naar de regels van bestaande speelnatuurgebieden
- Verzamelen en sorteren naar typen speelnatuur
- Voorbeelden van communiceren van de regels verzamelen of uitwerken
- Beschikbaar stellen, bv door praktisch kenniscentrum speelnatuur

7. AANBEVELINGEN

Speelnatuur is meer dan een leuke, groene speelomgeving voor kinderen. Het is meer dan de zoveelste toevoeging aan het immense aanbod aan thema's voor kinderen. Speelnatuur dient vele doelen, de waarde reikt verder dan voor kinderen alleen en uiteenlopende partijen hebben wat aan speelnatuur. Hier tot slot aanbevelingen om de randvoorwaarden te versterken voor het realiseren van speelnatuur in de stad.

mbo

zone

Vijf dimensies voor verwerken realisatie

COMMUNICATIE & MEDIA

SPEELNATUUR ZELF

BETROKKENHEID
& DRAAGVLAK

VOLWASSENE VAN
MORGEN

SAMENHANG
& SAMENWERKING

Bronnen

- Boek Speelnatuur in de stad, hoe maak je dat
- <http://www.speelnatuur.nl/informatie/>

